

УДК 338.242.4

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**Осацька Ю.Є., к.е.н.****Корягіна Т.В., к.держ.упр.****Табінський В.А., к.е.н.***Дніпропетровська державна фінансова академія*

У статті розглянуто основні проблеми державного регулювання діяльності малих форм господарювання. Визначено основні чинники, що перешкоджають розвитку малого підприємництва в Україні. Обґрунтовано потребу в регулюванні підприємництва виходячи з цілей економічної політики держави. Наводяться методи та засоби державного регулювання й підтримки малого підприємництва.

Ключові слова: мале підприємництво, державне регулювання, суб'єкти малого підприємництва, державна підтримка.

In the article the basic problems of the state regulation of the activity of small forms managing were considered. The main factors that impede the development of small business in Ukraine were defined. The necessity in the regulation of entrepreneurship on the basis of the objectives of the economic policy of the state was substantiated. The methods and means of state regulation and support of small entrepreneurship were presented.

Keywords: small business, government regulation, subjects of small business, state support.

Актуальність проблеми. Формування ринкової системи господарювання в Україні пов'язане із зростанням підприємницької активності в усіх сферах економіки. Підприємництво, без сумніву, відіграє визначальну роль у реалізації завдань перехідного періоду. Одним з перспективних напрямів створення конкурентно-ринкового середовища є розвиток малого підприємництва. Для перехідної економіки України виключно важливе значення має його цілеспрямована державна підтримка. Тому особливої актуальності набуває дослідження проблем регулювання та перспектив розвитку малого підприємництва в Україні.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемні питання розвитку малого підприємництва тією чи іншою мірою перебувають в полі

зору таких вітчизняних науковців, як В.Г. Андрійчук, В.П. Галушко, А.С. Даниленко, В.К. Збарський, С.М. Кваша, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.Х. Корецький тощо. Втім проблематика регулятивних механізмів малого підприємництва потребує поглибленого вивчення.

Метою роботи є визначення ролі та місця державного регулювання у розвитку малого підприємництва в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. У сучасний період розвитку економіки особливого значення набуває піднесення малого підприємництва. Саме малі підприємства, які не потребують великих стартових інвестицій і гарантують високу швидкість обороту ресурсів, здатні найшвидше і економічно вирішувати проблеми реструктуризації економіки, формування і насичення ринку споживчих товарів в умовах дестабілізації економіки та обмеженості фінансових ресурсів. Мале підприємство оперативно реагує на зміни кон'юнктури ринку, надає економіці необхідну гнучкість [3]. У порівнянні з іншими суб'єктами господарювання мале підприємство має можливості розширення ринку праці та зниження рівня безробіття шляхом створення нових робочих місць, здатність до швидкого реагування на потреби ринку, прагнення до активного впровадження науково-технічного прогресу та більш повного використання місцевих сировинних ресурсів [7].

В Україні розвиток малого підприємництва здійснюється у несприятливому макро- та мікро- середовищі, існує багато проблем, які необхідно вирішувати на різних рівнях. Так, значна кількість новостворених малих підприємств не може розпочати свою роботу через відсутність достатнього статутного капіталу, сировини та матеріалів, власних площ і обладнання, практичних навичок та підприємливості працівників у здійсненні бізнесу. Вони відчувають проблеми виробничого характеру, труднощі в реалізації продукції, формуванні відповідної клієнтури. Через невеликі обсяги господарської діяльності деякі малі підприємства неспроможні залучати кваліфікованих фахівців, наймати здібних робітників і забезпечувати їм високий рівень оплати праці.

Характерною рисою малого підприємництва в Україні є його нестійкість, слабка життєздатність, недостатній рівень використання потенціалу малого підприємництва як потужного джерела соціально-

економічного розвитку країни. Уповільненість та диспропорційність розвитку малого підприємництва в Україні визначається наявністю суттєвих перешкод. Негативно впливають на розвиток малого підприємництва такі стримуючі фактори, як загальний спад вітчизняного товарного виробництва, зростання цін, інфляція, низький рівень платоспроможності населення, рекет, корупція тощо [1].

У цих умовах виникає об'єктивна потреба активізації ролі держави в регулюванні економіки та функціонування її господарюючих суб'єктів.

Функціонуючи в нестабільних умовах, мале підприємництво характеризується високим рівнем ризику, саме тому в економічно розвинутих країнах, як мобільна ланка економіки, він активно підтримується державою. Перехід до ринкових умов господарювання в Україні з особливою гостротою поставив питання про роль і місце держави в економічних процесах, особливо в регулюванні та підтримці малого підприємництва.

Під державною підтримкою слід розуміти, з одного боку, державне регулювання цього сектору економіки, що передбачає насамперед свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення і розвитку малого підприємництва, а, з іншого боку, — створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються у сферу малого підприємництва на пільгових засадах або безоплатно [3].

Потреба регулювання бізнесу сьогодні зумовлена цілями економічної політики держави і передусім:

- поступовим переходом до ринкової економіки;
- підпорядкуванням суспільного виробництва потребам та інтересам людей, створенням умов для вільної творчої праці;
- підвищенням престижу підприємництва й сумлінної праці;
- забезпеченням високої ефективності виробництва і діяльності підприємницьких структур, суб'єктів бізнесу;
- створенням умов стабільного економічного зростання та ін.

Базовим нормативно-правовим документом, що визначає принципи та механізми державного регулювання підприємницької діяльності є Закон України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”. Згідно із зазначеним вище Законом на Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва

покладено завдання координації діяльності органів виконавчої влади з підготовки проектів, видання та виконання нормативно-правових актів, що регулюють діяльність малого бізнесу [5].

У світовій практиці нагромаджено великий досвід застосування різноманітних методів впливу держави на розвиток малого підприємництва. Кожна країна намагається із максимальною повнотою використати досвід інших країн та при цьому врахувати національні особливості. З огляду на досвід розвинутих країн світу можна виділити різні підходи до регулювання та сприяння розвитку малого бізнесу. Однак усі вони відрізняються один від одного різним ступенем використання прямих та непрямих методів впливу. Прямі методи впливу передбачають надання пільгових кредитів, повністю чи частково гарантованих позик, надання цільових субсидій. Прямими методами можна назвати ті методи, які через інструменти взаємодії між регулятором (державою чи ринком) та малим бізнесом прямо регулюють діяльність малого бізнесу: це державні замовлення; державні інвестиції, державні кредити [6].

На сучасному етапі розвитку нашої країни державне регулювання підприємницької діяльності доцільно здійснювати за допомогою бюджетної політики. В Україні підтримка підприємництва за рахунок бюджетних асигнувань може здійснюватися через бюджет розвитку. Як свідчить зарубіжний досвід, для ефективної державної підтримки підприємницьких структур малого бізнесу засобами бюджетної політики доцільно використовувати такі механізми: бюджетні дотації; бюджетне кредитування; державне замовлення; урядові гарантії; пільгове оподаткування.

Бюджетне кредитування на сьогоднішній день є найбільш ефективною формою державної підтримки малого бізнесу. До його основних переваг можна віднести практику їх надання на умовах платності та обов'язкового повернення, що стимулює підприємців до ефективного використання запозичених коштів. Поряд з тим, наведені переваги реалізуються лише за певних умов: забезпечення реальної відповідальності підприємців позичальників; контроль уповноважених органів державної влади за цільовим використанням коштів кредиту; наявність ефективної системи повернення кредитів тобто забезпечення принципу платності [5].

Непрямі методи регулювання розвитку малого підприємництва пе-

редбачають надання державою певних гарантій фінансово-кредитним інститутам, які обслуговують малі підприємства.

Активізація підприємницької діяльності вимагає підтримки влади на всіх рівнях. Саме формування партнерських відносин між підприємцями і владою, взаєморозуміння дасть можливість розвивати підприємницьке середовище. Досить ефективними можуть бути непрямі методи фінансування підприємницької діяльності, такі, як пільги в частині оподаткування, в залежності від виду підприємницької діяльності. Адже надто обтяжливі податки створюють підприємцям необхідність йти у „тінь”, а це призводить до виникнення ще однієї проблеми - тінізації коштів у сфері малого і середнього бізнесу, що негативно впливає не тільки на розвиток малого підприємництва, а й на економіку України в цілому. Слід надавати пряму фінансово-кредитну допомогу на формування фонду коштів для надання гарантій за кредитами для суб'єктів малого бізнесу. Необхідно організувати підготовку підприємців з питань сучасних методів та форм господарювання, стимулювати інноваційну активність малого бізнесу.

Вважаємо, що основними принципами формування системи державної підтримки малого підприємництва повинні стати:

- забезпечення захисту суб'єктів підприємницької діяльності шляхом створення сприятливих соціально-політичних, економічних, правових передумов реалізації інтересів підприємців;
- розширення інфраструктури підтримки малого бізнесу шляхом створення бізнес-інкубаторів, інформаційних центрів, центрів перепідготовки;
- подальша диференціація систем оподаткування підприємницьких структур із врахуванням галузевих особливостей ведення бізнесу.

На жаль, сьогодні в Україні немає дійового механізму підтримки, розвитку й захисту малого підприємництва. Регулювання розвитку малого бізнесу здійснюється також за допомогою адміністративних та економічних методів. Реалізація адміністративних методів здійснюється урядом і НБУ. Це засоби грошово-кредитної політики та засоби податково-бюджетної політики. Економічні ж методи регулювання реалізуються через ринкові механізми. Порівняно з адміністративними методами державного регулювання економічні сприяють розвиткові вільних рин-

кових відносин. З'являється стимул, щодо якого суб'єкт може реагувати на зміни ринку, залишаючи за собою право на оптимізований вибір управлінського рішення [6].

В аспекті державного регулювання малого бізнесу об'єктами впливу можуть бути як безпосередньо малі підприємства, так і інституції, які не є малими підприємствами і не належать до державних органів, але створюють у сукупності середовище функціонування малих підприємств. До цієї групи об'єктів можна віднести банки, лізингові компанії, венчурні фонди, кредитні спілки, фонди підтримки підприємництва, бізнес-центри та бізнес-інкубатори тощо. Діяльність цих структур безпосередньо впливає на сферу малого підприємництва і може сприяти або ж, навпаки, стримувати його розвиток.

Методи державного регулювання відносно наведених вище двох груп об'єктів мають різну спрямованість. Так, відносно суб'єктів ринкової інфраструктури це можуть бути стимули (наприклад, державні гарантії, відшкодування по наданих малому підприємству кредитах, податкові пільги тощо), які заохочують банки, лізингові компанії, венчурні фонди тощо активізувати налагодження зв'язків з малим підприємством. Такі заходи полегшують малому бізнесу доступ до фінансових, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів, що надає їм змогу конкурувати з підприємствами великого бізнесу, і водночас, не знижує ділової активності.

Відносно ж самого малого підприємництва дії держави мають характер адміністративної та фінансової підтримки. Прямий вплив здійснюється в межах державних цільових програм, спрямованих на стимулювання розвитку малого підприємництва, у формі надання контрактів на виконання наукових досліджень та дослідно-конструкторських робіт, грантів, дотацій, пільгових кредитів, різних гарантій виконавцям перспективних досліджень і розробок. Джерелом фінансування прямого впливу держави на мале підприємство являються кошти державного та місцевих бюджетів.

Найбільш важливим інструментом державного сприяння розвитку малого бізнесу є пряма фінансова допомога, яка здійснюється за допомогою субсидування малих фірм, надання гарантій при отриманні ними позик з фінансових джерел.

На сучасному етапі розвитку підприємництва, через дефіцит достатніх фінансових коштів або за відсутністю таких у малих підприємств, гостро постає проблема розвитку та переоснащення виробничої бази цих підприємств, передусім виробничого устаткування та виробничих площ. Розв'язанню цієї проблеми держава може сприяти через:

- спрямування частини засобів, одержаних від приватизації державного майна, на розвиток матеріально-технічної бази підприємництва;
- розробку та впровадження механізму передачі виробничим підприємствам малого бізнесу площ та виробничих потужностей, у тому числі й тих, які звільняються в процесі ліквідації, реорганізації та банкрутства підприємств;
- сприяння процесу формування розвинутого ринку нерухомості [4].

Для підвищення ефективності функціонування організаційно-правового механізму державного регулювання розвитку малого підприємництва пропонується змістити акценти із безпосереднього виконання державними органами функцій щодо інформаційної, консультативної, інноваційної, фінансово-кредитної підтримки суб'єктів малого підприємництва на державне стимулювання розвитку підприємств та організацій, яким ці завдання можуть бути передані [8].

Висновки. Розвиток малого підприємництва - важлива економічно-політична проблема, розв'язання якої потребує цілісної системної методології розвитку малого підприємництва з точки зору як бюджету і податків, так і ставлення держави до малого бізнесу. Згідно з Національною програмою сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, основними чинниками, які заважають розвитку малого підприємництва, є:

- відсутність чітко сформульованої в системі правових актів державної політики у сфері підтримки малого підприємництва;
- збільшення адміністративних бар'єрів (реєстрація, ліцензування, сертифікація, системи контролю і дозвільної практики, регулювання орендних відносин тощо);
- відсутність реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки;
- надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності;
- невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу;

- надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання [2].

Мале підприємництво в нашій країні потребує цілеспрямованої державної підтримки, адже підприємництво, як і ринкова економіка, не має природженого імунітету проти монополізму, інфляції та спадів ділової активності. Поряд з цим сприятливе регуляторне середовище має бути побудовано не із заборон і обмежень, а із стимулів і заохочень. Тому, з метою подальшого розвитку малого підприємництва необхідним є раціональне поєднання дієвих методів і засобів державного регулювання й підтримки, головними серед яких є:

- державна підтримка виробництва і реалізації продукції, що передбачає надання державних замовлень, сприяння експорту товарів і послуг;

- фінансово-кредитна підтримка, що передбачає розробку пільгових програм кредитування, бюджетне фінансування галузей економіки у відповідності з пріоритетами економічної політики держави;

- інформаційно-консультативна підтримка створення і розвитку малого підприємництва, навчання спеціалістів та підвищення кваліфікації робітників за рахунок державних коштів у спеціально створених центрах.

Держава також повинна сприяти формуванню інфраструктури підтримки малого бізнесу, організовувати державну підготовку та перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів цього виду підприємництва. Це повинно бути забезпечено шляхом створення та забезпечення діяльності бізнес – центрів, бізнес – інкубаторів тощо. У всіх областях необхідно, щоб формувалися інформаційні банки даних стану та розвитку малого бізнесу, ділових пропозицій іноземних фірм і потенційних інвесторів щодо розвитку підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берницька Д.І. Державне регулювання розвитку малого бізнесу в регіоні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03. «Організація управління, планування та регулювання економікою» / Д.І. Берницька. - Львів, 2003. — 20 с.
2. Біломістний О.М. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні на сучасному етапі розвитку економіки / О.М. Біломістний, М.О. Савельєва // Економічний простір: Збірник наукових праць. – 2008. - №15. – с. 78-84.

3. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З.С. Варналій. – К.: Т-во «Знання», 2001. – 277 с.
4. Гриньова В.М. Державне регулювання економіки: Підручник / В.М. Гриньова, М.М. Новікова. – Знання, 2008. – 398 с.
5. Доц В.І. Проблеми та перспективи державного регулювання підприємств малого бізнесу / В.І. Доц // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: Збірник науково-технічних праць. - 2005. - Вип. 15.4. – С. 341-345.
6. Калмиков О.В. Методи регулювання розвитку малого бізнесу в сучасних умовах / О.В. Калмиков // Економічні інновації. – Випуск 45. – 2011. – С.94 - 97.
7. Паршина О.А. Дослідження розвитку малого бізнесу в Дніпропетровській області / О.А. Паршина // Економічний простір: Збірник наукових праць. – 2011. - №47. – С. 85-94.
8. Сергійко О.В. Механізми державного регулювання малого підприємництва / О.В. Сергійко // Проблеми правового забезпечення підприємництва в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Prip/201110/Sergiiko.pdf